

Олексій Шевченко

«ГЛАМУРИЗАЦІЯ» ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ ЯК СИМПТОМ СУСПІЛЬНОЇ ЦІННІСНОЇ КОРОЗИЇ

У статті розглядається процес «гламуризації» політики, який означає не просто девальвацію певних політичних цінностей, але радикальну зміну ціннісного мислення в політичній сфері на трансцендентальному рівні. Ця зміна виявляє себе в тотальній десубстанціалізації Держави та Влади, розривом їх зв'язку з вимірами Істини та Добра.

Ключові слова: гламур, трансцендентальний Означник, логоцентризм, десубстанціалізація.

Shevchenko A. Doctor of Philosophy The 'glamourization' of political power as a symptom of the devaluation of political values. In the article the author has analyzed the process of the «glamourization» of the politics, that signifies not only the devaluation of political values, but the radical change of the axiological thinking at the transcendental level. This change reveals itself in total desubstancionalization of the State and Power, in the cut of their connection with the dimension of the Truth and Goodness.

Key words: glamour, transcendental Signifier, logocentrism, desubstancionalization.

Ця стаття продовжує міркування стосовно глобальної ціннісної кризи, які були висловлені в статтях «Симулятивні

ціннісні утворення в пострадянських державах як показник глобальної ціннісної кризи» [1] та «Сучасний неоавторитаризм у контексті взаємодії влади і капіталу» [2]. Зокрема, в останній роботі ми лише торкнулися такого типового для сучасного політикуму явища, як «феномен гламуризації», відмітивши на суто феноменологічному рівні такі риси цього феномену, як а) схожість позиціювання політика в суспільній свідомості з позиціюванням шоу-мена та б) редукція моральних цінностей у процесі такого позиціювання до категорії «непристойного».

Що зумовлює повернення на більш детальному рівні до проблеми «гламуру-в-політиці» в контексті проблеми політичних цінностей у цій статті? Передусім, ми маємо намір продемонструвати, що процес згаданої «гламуризації» політики пов'язаний не просто з девальвацією певних політичних цінностей (зокрема таких, які мають відношення до моралі політиків та можновладців), але за його допомогою ми можемо продіагностувати радикальну зміну ціннісного мислення в політичній сфері на *трансцендентальному рівні*. Тобто на рівні висхідних передумов виробництва базових суспільних та політичних цінностей. Для характеристики такої зміни визначення «кризи» буде вже занадто слабким. Більш точним, на мій погляд, може бути термін «анігіляція», яку ми можемо зафіксувати в сучасних суспільствах в їх ставленні до суспільств попередніх (тобто суспільств ліберальних, тоталітарних, авторитарних, традиційних).

Для концептуального обґрунтування цієї тези вважаю за доцільне використати деякі положення цікавої інноваційної книги В.Бушанського «Естетика політичної влади» [3], яка є показовим прикладом сучасного міждисциплінарного мислення в політичній науці, плідним використанням категоріального апарату естетики та емпіричного фактажу культурології для пояснення специфіки суто політичних феноменів. Важливою тезою цієї роботи є положення про те, що політичні цінності корелюють з естетичними категоріями, які, в свою чергу, передбачають наявність спільної *онтології* їх виробництва та подальшого існування. Зокрема, автор виокремив механізм утворення таких цінностей у межах «політико-естетичної феноменології», якому він дає назву «принадження». (Цей термін виникає для ілюстрації структурування недиференційованого сприйняття соціально-політичної дійсності за допомогою усталених конструктів, які

й виконують роль «принад». Ці конструкти «виразно естетичні образи» – які можна ототожнити або з платонівськими «ідеями», або з кантівськими «схемами» – мають відверто естетичний характер, тобто є «виразними естетичними образами».

Сам згаданий механізм зведення сприйняття до таких конструктів, В. Бушанський ілюструє таким чином: «Цей процес має таку структуру: 1) безпосереднє сприйняття політичного феномену; 2) мимовільне віднесення його певного задалегідного естетично ідеального образу-поняття; 3) аналітична рефлексія образу: виокремлення в нім найвиразнішої характеристики, що приймається як соціальна цінність; 4) спрощення розмаїття образу до цієї цінності-символу й одночасне її розширене трактування до допомогою сторонніх естетичних образів...; 5) чуття суб'єктивної причетності: символізована цінність переживається як особистісна значуща, відтак суб'єкт самоототожнюється зі символізованою цінністю, що виконує роль принади» [3, с. 354–355]. (Підкреслено нами – *О.Ш.*).

Розкриваючи механізм дії «принадження», автор називає деякі з таких конструктів, які виконують роль таких образів-принад – «сила героїв», «краса ідеалів», «раціональність науки», «святість борців за справедливість» [3, с. 355] тощо. При цьому В. Бушанський акцентує роль політичної влади як каталізатора процесу принади, підкреслюючи, що завдяки цьому процесу реалізується «сугестивна сила політичного мистецтва та пропаганди». Цей пункт є близьким до нашого твердження про те, що саме Влада виступає тим «фільтром», який допускає чи відкидає належність тих чи інших інтерпретацій політичних подій до усталеного «ціннісно-символічного канону», і боротьба за право бути таким фільтром є важливою частиною в боротьбі за політичну гегемонію. (Прикладом такої безпосередньої участі влади в механізмі «принадження» можуть слугувати постійні переоцінки знакових фігур – таких як І. Мазепа та С. Бандера – в українській історії залежно від уподобань правлячої політичної сили. Саме ці уподобання зумовлюють віднесення таких фігур до «естетично ідеального образу-поняття», яке невід'ємне від етичних кореляцій. Тобто, естетична категорія Піднесеного і/або Героїчного («сила героїв»), яка «принаджує» масове сприйняття цих постатей як моральних взірців боротьби за справедливість, у той час інтерпретація як

моральних «зрадників» корелює з естетичною категорією Потворного, яка домінує у сучасному владному дискурсі для оцінки цих фігур).

Ще одним цікавим положенням автора є ідея зв'язку пануючої естетичної категорії з «естетизованими політичними практиками», які мають ознаки творів мистецтва. Інакше кажучи, в такому ракурсі дослідження політологія перетворюється на різновид певної «політичної поетики». Такий підхід відкриває широкі можливості для розуміння природи багатьох політичних явищ, політичних режимів, типів комунікацій у рамках цих режимів тощо. Так, автор аналізує жанр «містерії», який притаманний тоталітаризму як переважно естетичному феномену та в рамках якого відбуваються усталені соціальні ритуали («тоталітарний ритуал розгортається як містерія відтворення ідеального стану буття» [3, с. 356]). Великою мірою для цих режимів є правильним і зворотне судження: саме мистецтво є тісно пов'язаним з Владою, виступає різновидом «волі-до-влади».

Ця теза неодноразово повторюється в роботах дослідників, які вивчали взаємозалежність утопічних художніх практик (наприклад, «авангарду») та відповідних практик політичних. Так, відомий дослідник згаданого напрямку Борис Гройс відзначав, що радянський державний лад може розглядатися як витвір «державного мистецтва». Зокрема, він писав: «Радянський митець не може протиставити себе владі як чомусь для нього зовнішньому та безособистісному, чим для західного митця виступає ринок. У радянських правителях, які намагаються переробити світ або хоча б власну країну згідно з єдином художнім планом, митець невідворотно виявить внутрішню спільність з тим, що його пригнічує, і не може заперечувати спільних коренів свого одушевлення та бездушся влади». [4, с.18].

Для цілей нашого дослідження показовим у роботі В. Бушанського є те, що його аналіз «політичної поетики» обмежується, в основному, тоталітарними суспільствами та частково окремими прикладами «класичних» демократій. Але там відсутній аналіз сучасних суспільств, зокрема суспільств пост-тоталітарних, хоча подібний аналіз відкриває захоплюючі перспективи як для з'ясування механізмів «принадження», так і специфіки таких суспільств. З нашої точки зору, виявлення сутності феномену «гламуру» дозволить зробити перші кроки в цьому напрямі, оскільки він увібрав

певні трансцендентальні передумови смислоутворення, спирається на певний естетичний канон та містить певні сценарії соціальної поведінки та політичних комунікацій.

Перед тим як приступити до експлікації всього переліченого комплексу ознак нової «політичної естетики та поетики», ризикну висунути гіпотезу про те, що всі попередні різновиди «естетик політичної влади» спиралися на «логоцентричне мислення», притаманне західній раціональності з часів Стародавньої Греції. В «Енциклопедії постмодернізму» надається таке визначення логоцентризму: «Від часів Аристотеля логоцентрична присутність прирівнювалася до Буття. Буття є еквівалентним «існуванню» в багатьох варіантах західної метафізичної думки. Присутність як Буття – це спроба характеризувати існування або реальність – або як одне ціле, або як конкретні частини, розташовані в безпосередній близькості від мовця та від слухача» [5, с. 250–251].

Щоб показати, як наведена – нібито абстрактна – характеристика певного типу метафізичного мислення має безпосереднє відношення до онтології «соціального» та «політичного» у класичні часи, треба ще згадати хрестоматійну характеристику цього способу мислення з боку Ж. Деррида, який переконливо продемонстрував зв'язок концепту «присутності» з передумовами онтології Центру/Структури, які виступають основою Буття. Ця онтологія може бути ще представлена концептом висхідного «трансцендентального Означника» (та таких його модифікацій, як основа, принцип, ейдос, архе, субстанція, суб'єкт тощо), який надає Буттю можливості «висловлюватися» та «демонструвати» свою сутність. [6, с. 411].

Подібний субстанціалізм є характерологічною ознакою соціально-політичного мислення, яке як в своїх теоретичних принципах, так і в актах безпосередньої комунікації спирається на стратегію безпосереднього гіпостазування категорій у соціальну реальність. Роль таких трансцендентальних Означників в соціальному мисленні відігравали такі конструкти, як «Держава», «Влада», «Суспільство», «Народ» тощо. (Подібне гіпостазування «образу-поняття» лежить в основі принципу «принадження», проаналізованому в роботі В. Бушанського. Додамо, що ці цінності-символи маніфестують саме Буття і виступають як різновиди згаданого трансцендентального Означника).

У своїй політичній іпостасі ці конструкти показові тим, що мають здатність до «мовлення», до дискурсивної маніфес-

тації своєї «буттєвої», трансцендентної основи. На відміну від категорій метафізики, політична Влада має всі ознаки Сили та безпосереднього творення, внаслідок чого може бути ототожнена з самим Буттям. Іншими словами, вона є Суб'єктом, який говорить та маніфестує собою саму Істину. В цьому контексті її легко порівняти з Богом, що часто робилося мислителями. (Наприклад, у відомій формулі Т. Гоббса «Держава – це земний Бог» або у не менш відомому вислові «Глас народу – глас Бога». Таких прикладів можна навести досить багато).

Подібна онтологія породжує граничну сакралізацію Влади (або її дериватів), яка нерозривно зв'язана з її естетизацією. І в цьому контексті можна погодитися з В. Бушанським у його констатації вирішальної ролі «естетики сьйва» для символізації цієї сфери. Однак маємо зазначити, що ця естетика виходить далеко за межі ритуалу помазання (чи то монарха, чи то президента в його інавгурації), але має відношення до самої онтології Влади. Остання «сяє», тому що пов'язана зі священним, трансцендентним Джерелом та говорить від його імені. (Тобто, в «дискурсі Влади» Буття «випромінює» власний «сенс»).

Повертаючись до зміни соціальної онтології в сучасних суспільствах («гламуризація» яких є не причиною, але лише симптомом такої зміни), ми можемо відзначити, що в них відбувається незворотний процес десакралізації та десубстанціалізації Влади та Держави. Держава перетворюється на різновид корпорації та втрачає свою функцію маніфестації Буття. (В цьому контексті показовою є думка вже згаданого Б. Гройса про те, що утопія, в якій жили радянські люди, «була останньою, і що її крах означав для Заходу таку саму втрату, що й для її нещасних мешканців» [7, с. 100]. Сказане означає, що загибель радянської імперії означав смерть трансцендентального Означника як такого, після якої його стало можливим відродити лише в актах безкінечної бодрійярівської симуляції).

Яким чином ми можемо описати нову соціально-політичну онтологію та яке місце посідає в ній феномен «гламуру»?

1) Втрата Державою здатності бути привілейованим Суб'єктом «політичної мови». Смерть трансцендентального Означника в політичному мисленні сьогодення, як ми вже зазначали, призводить до втрати Державою свого буттєвого статусу, статусу певної трансцендентної до емпіричної Реаль-

ності «Ідеї». Це означає, що «Держава» з Поняття, яке несе смисл висхідної онтологічної Єдності, перетворюється на дєсакралізовану множину інституцій, а деколи священна Влада – на буденну «мікрофізику» своїх локальних проявів. (Інакше кажучи, якщо Держава втрачає свій статус Ідеї, то Влада в цій новій «номіналістській» перспективі позбавляється традиційних атрибутів Сили. Замість них мають місце лише конкретні функції конкретних «органів влади»). Водночас, «Держава» та «Влада» втрачають статус Суб'єкта, «який говорить», тобто руйнування логоцентризму, передумови «Буття як присутності», спричинюють зникнення *фоноцентризму*.

Інакше кажучи, Держава втрачає «Голос», який вимагає та наказує громадянам, формує висловлювання, які мають статус імперативних призивів. (А якщо вона й намагається це робити, як це має місце в авторитарних режимах, то її вже ніхто не слухає, тобто акт «ідеологічної інтерпеляції» не відбувається). В контексті нашого розгляду проблеми цінностей ми можемо зазначити, що Держава/Влада втрачає монополію на «принадження» до образів-цінностей, яку вона мала в класичних типах суспільства, а особливо яскраво це проявилось в тоталітарних державах. Віднині таким Суб'єктом стають інформаційні мережі, які не тільки успішно конкурують з Державою, але й виграють двобій з нею за право здійснювати символізацію людського буття та політичну символізацію.

Щоб пересвідчитися в цьому, достатньо подивитися відгуків в Інтернеті (в статтях, коментарях, блогах) на ключові політичні меседжі голів такої авторитарної держави, як Росія. За винятком невеликої частини офіційних ЗМІ, в «мережевому політичному дискурсі» має місце тотальна «постмодерністська» *деконструкція* владного дискурсу, яка виявляє пустотний характер владної риторики, той факт, що «онтологія присутності» владного Суб'єкта замінюється на онтологію його повної відсутності. Соціально-політичний ритуал, який Влада намагається нав'язати громадянам, сприймається лише як ритуал, відокремлений від «реального життя».

2) Радикальна зміна семантики «саява» в естетиці гламуру. Якщо дуже стисло визначити суть «естетики гламуру» стосовно класичної естетики, то, на мій погляд, це можна зробити таким чином: якщо для класичної естетики Річ – це вияв самого Буття (та таких його атрибутів, як Гармонія,

Краса та їх «Сяйво»), то в рамках «гламуру» онтологічна Річ перетворюється на штучно виготовлений матеріальний предмет. Якщо для класичної естетики Річ є об'єктом споглядання (яке дістало назву *незацікавленого* «естетичного сприйняття»), то для «гламуру» – це предмет *споживання*. На відміну від «буттєвих» цінностей класичної естетики, естетика гламуру розглядає «цінність» як результат можливої *оцінки* з боку споживача.

Подібна зміна у виробництві «образів-цінностей» призводить до радикальної трансформації «естетики сяйва», яке з суто онтологічного феномену маніфестації Краси та Сили перетворюється на поверховий «блиск» предмета. (В перекладі «гламур» означає «блиск»). Я вжив термін «поверховий» для акцентуації того, що гламурний блиск не тільки не приховує відсутність глибинного онтологічного плану предмета, але й, навпаки, *підкреслює* його онтологічну пустоту, його суцільну «іманентність» (оскільки, чим є «споживання» як не тріумфом принципу іманентності над буттєвою «трансцендентністю»?). Характерним прикладом «дискурсу споживання» виступає «реклама», яка, фактично, знущається з класичних канонів Краси, оскільки рекламуватися може будь-що, і це «будь-що» може набувати гламурного блиску об'єкту Бажань та предмета розкоші.

Сказане не означає фіксації змін в естетичній феноменології, але має безпосереднє відношення до політики. В ситуації, коли Держава та Влада втрачають характеристики Трансцендентного, а носії цієї влади та офіційні представники держави – функції репрезентації традиційної естетики та етики, новий гламурний канон пронизує ці інститути. Сама Держава стає активним лобістом культури споживання, а її лідери – наочними прикладами такого споживання. Як і ноу-мени, політики перетворюються на манекени з демонстрації дорогих суконь, діамантових годинників, дорогих автомобілів, маєтків-замків, причому демонстративне споживання не є тільки атрибутикою владної стилістики таких країн, як Росія та Україна. Поступово таке споживання перетворюється на певний міжнародний стандарт.

Щоб навести більш-менш свіжий приклад подібної гламуризації політичного буття, назву ім'я, яке нині, у зв'язку з подіями в Лівії, у всіх, як кажуть, «на слуху». Безумовно, це

Муамар Каддафі, який змінив традиційну військову уніформу на екстравагантний одяг та екстравагантну стилізовану поведінку. «Естетика влади», яку він втілює та пропагує, тільки на перший погляд може бути проінтерпретована в річищі «героїчної» або «романтичної революційної естетики». В реальності цей одяг (який міг би придумати найвибагливіший кутюр'є), це шатро, демонстративна розкіш побуту, який імітує «блиск» африканських царьків – усе це лише симулякри, які приховують ідеал надспоживання правителя-мільярдера, чії надприбутки від продажу нафти вкладалися у відомі європейські компанії. Тому «нарцисичний спектакль», який влаштував цей «лідер революції», повністю знаходився в річищі європейських гламурих стандартів.

3) Девальвація моральних цінностей у політичних практиках. Коли ми фіксуємо аспект «аморалізму» в діяльності політиків, то треба збагнути, що йдеться не просто про особисті моральні якості конкретних політичних акторів. (Безумовно, таке падіння можна спостерігати, але навряд чи кількість таких політиків істотно збільшилася в пострадянських країнах порівно, наприклад, зі сталінським періодом). Зазначений «аморалізм» має структурний характер, він є наслідком тотальної *десубстанціалізації* Держави та Влади, розривом зв'язку цих інституцій з вимірами Істини та Добра. «Гламуризація» політики в цілому та поведінки конкретних політиків зокрема, їх установка на відверте споживання знімають у масовій свідомості питання про їх моральні якості. Більш того, аморальність політиків дозволяє пересічному громадянину сприйняти їх згідно з формулою «Він такий самий, як і ми», співчувати їм, інколи ставитися з презирством, але згадана ситуація назавжди знищує можливість сприймати політиків як представників Трансцендентного, «лицарів ідеї», небожителів-надлюдей.

У книзі «Непристойні насолоди» нам вже доводилося писати про те, що атмосфера скандалу, яка споріднює політиків та діячів шоу-бізнесу, є суттєвим атрибутом побудови їх іміджу. Еру непристойності в масовому висвітленні діяльності політиків у ЗМІ можна вважати започаткованою сюжетом «Білл Клінтон – Моніка Левінські», який безсумнівно додав популярності американському президенту. В нашій книжці ми згадували сюжет шлюбу Н. Саркозі з Карлою Бруні, «співачкою, моделлю та гламурною особою»,

яка мала вкрай неоднозначну репутацію [8, с. 181]. В цьому контексті вельми показовою фігурою є італійський прем'єр С. Берлусконі, чий сексуальні скандали стали просто взірцем для виявлення сучасної тенденції гламуризації політики.

Той факт, що Держава втратила монопольну роль не тільки в сфері близькості до Істини та Добра, але й у сфері публічного представництва «від імені» цих трансцендентних категорій, може бути проілюстрований на прикладі пострадянських країн. На їх прикладі можна пересвідчитися, що офіційні ЗМІ ніхто не читає та офіційному дискурсу Влади, який у них представлений, вже ніхто не вірить. Ця монополія, як ми вже говорили, переходить до інформаційних мереж, інтернет-ресурсів, які формують іміджі представників влади в образах суцільної деградації. Якщо почитати більшість з публікацій про діяльність Влади в цих країнах (зокрема в Україні та Росії), то виходить, що можновладці видаються або як люди з обмеженими інтелектуальними здібностями, або як корумповані чиновники (тема корупційних скандалів є однією з найулюбленіших сюжетів у ЗМІ різної спрямованості), або як безкарні злодії (поширений сюжет – побиття людей охоронцями депутата або «депутат збив на смерть людину» тощо), або як надбагатії з непомірними апетитами споживання (типова тема – палаци В. Путіна чи інших високопосадовців).

Характерною ознакою «каналізації» ненависті населення до Влади, що посилюється, можуть бути анекдоти «про Владу», які щодня оновлюються на інтернет-сайтах. Таких прикладів можна наводити безліч (достатньо уважно почитати сайт «Гугль»). Наприклад, сьогодні там виставлений найкоротший з анекдотів, який російською мовою звучить так: «Наши ветви власти ведут себя как сучья». При цьому нам необхідно зрозуміти відмінність між радянським анекдотом та анекдотом пострадянським (взагалі такий порівняльний аналіз міг би бути предметом спеціального дослідження). На мій погляд, в радянському анекдоті (до якого можуть бути застосовані категорії бахтінської «карнавальної амбівалентності») осміюванню підлягали деякі риси конкретних правителів (Сталіна, Хрущова, Брежнєва) або конкретних інституцій (анекдоти про КДБ).

Але при цьому неушкодженим залишалося трансцендентне *місце* Держави та священний характер трансцендентного «*ідеологічного Означника*». Певною мірою ці анекдоти навіть закріплювали цю Трансцендентність і цю Священність, виступаючи важливим елементом комунікації між Владою та Населенням. На відміну від радянського анекдоту, анекдот пострадянської доби побудований на анігіляції цих трансцендентних начал, усталених соціальних ритуалів, жанрів традиційної політичної комунікації тощо. Підтекстом цього жанру є вислів «А король же голий!», внаслідок цього впливає інший нігілістичний принцип – «Все дозволено!». А це призводить вже до тотальної корозії суспільних цінностей (як суто політичних, так і, власне, моральних).

Зазначена «галопаюча інфляція цінностей» корелює з кризою всіх традиційних жанрів «політичної поетики» та «політичної естетики», про які так цікаво писав В. Бушанський. Продовженням його дослідження міг би стати аналіз нової «політико-естетичної феноменології», в якій зникають звичні категорії Прекрасного, Героїчного, Піднесеного. Та в концептуалізації соціально-політичної реальності домінують образи «естетики абсурду». Однак це вже тема окремої розмови.

1. Шевченко О. Симулятивні ціннісні утворення в пострадянських державах як показник глобальної ціннісної кризи//Сучасна українська політика. – Вип. 18. – К., 2010.

2. Шевченко О. Сучасний неоавторитаризм в контексті взаємодії влади і капіталу//Сучасна українська політика. Вип.?

3. Бушанський В.В. Естетика політичної влади. – К., 2009.

4. Гройс Б. Стиль Сталин//Гройс Б. Утопия и обмен. – М., 1993.

5. Логоцентризм//Енциклопедія постмодернізму. – К., 2003.

6. Derrida J. L'écriture et la différence. – Paris, 1967.

7. Гройс Б. Постутопическое искусство: от мифа к мифологии//Гройс Б. Утопия и обмен...

8. Маклаков А., Шевченко А. Непристойные наслаждения. – К., 2010.